

دیدگاه شیخ فضل الله نوری در جنبش مشروطیت

حضرت زاده، حسن

اندکی با تو بگفتم غم دل ترسیدم
که دل آزرده شوی و رند سخن بسیار است

1- مقدمه:

دوران صفویه برای ایران دوران پر شکست، پر فاجعه، فرصت کش، ضد مردمی و راه ساز استعمار غرب بوده، خاندان صفویه با تکیه بر یک فریب بزرگ یعنی حمایت از تشیع برای یک قدرت دست یازیدند. شاه اسماعیل اول در سال 914 هجری قمری پس از آنکه بغداد را گرفت دستور داد تا گور ابوحنیفه امام حنیفیان که زیارتگاه اهل سنت بود نبش کردند و مستراح شیعیان ساختند و هر کس که در آنجا قضاء حاجت می رفت بدستور شاه بیست و پنج دینار تبریزی حق القدم می گرفت. پیروان شاه اسماعیل بنام تبرائیسان، مامور کردند که در کوچه و بازار با صدای بلند لعن و نفرین خلفای 3 گانه و دشمنان علی گویند و هر کس این صدای تبرائیسان را می شنید ناچار بود که با صدای بلند تر گوید بیش باد و کم مباد و هر گاه در این گفتار تامل و تفاضل روا می داشت خونس بی درنگ بدست تبرداران و قورچیان شاه ریخته می شد.

2- علل پیدایش جنبش مشروطیت

فقر و جهل که نتیجه استقرار حکومت ظلم و استبداد بوده. که در دوران قاجار ناآگاهی و استعمار غرب که با عوام فریبی (دماگورژیک) صفویه راهش هموار شده بود. فشار بی پرده و آشکار استعمار بر مردم و دسیسته بازیها و توطئه سازی آن علیه در پایگاه مردمی و ضد استعماری حمایت و حکومت از سیاست استعماری و پناهندگی و خود فریختگی به قدرتهای بزرگ که این تحمیل فشار روزافزون و دو جانبه استعمار خارجی و استبداد داخلی بر مردم منشأ پیدایش یک بیداری و وجدان عمومی و در نتیجه یک سلسله جنبش ها و حرکتیهای مردمی شد.

3- اهداف و آرمان جنبش مشروطیت

انقلاب مشروطیت به عنوان پروژه ناتمام به شکست انجامید اما به عنوان یک جنبش انقلاب و خواهان بر هم زدن موازنه قدرت و ماهیت جامعه ایرانی در تاریخ ثبت شد. که بیگانه ستیزی عدالت طلبی و قانون خواهی که معترضان نخست عدالتخانه و سپس خواستار تاسیس مجلس شورای ملی شدند.

4- پایگاه جنبش مشروطیت

به نوشته ملک الشعرای بهار که خود در انقلاب مشروطیت شرکت داشت. در جریان مشروطه خواهی طبقه بالا و پائین از استبداد پشتیبانی می کردند و تنها طبقه متوسط به انقلاب وفادار ماندند زنان در انقلاب مشروطیت حتی در لشکر تبریز به صورت دخالت نظامی مداخله کرده اند طرفداران مشروطیت را طبقات پیشروان - روشنفکران - کارگران بعضی از بازرگانان و روحانیون و طبقات حاشیه شهری - مخالفیت مشروطیت سلطنت طلبان - دربار قاجار و وابستگان پاره ای از روحانیون و قبائل تشکیل می دادند. و به ادعای جان فوران در کتاب مقاومت شکننده که ادعان می کند "در نهضت مشروطیت به جای انقلاب بورژوازی با یک حرکت مردمی - دموکراتیک توده ای و شهری روبرو هستیم که طبقه های رو به زوال ما قبل سرمایه داری (پیشدوران) و در طبقه خرده سرمایه داری (روشنفکران) و کارگران در شکل گیری آن شرکت داشتند. به طور عام دو طیف سرآغاز نهضت مشروطیت بودند.

الف - روشنفکران که رهبری فکری نهضت مشروطیت را بر عهده داشتند مثل حسن پیرنیا (مستشار الدوله) که با نوشتن کتابی بنام قانون راه خروج از بن بست و بی بختی ایران را در یک کلمه قانون پنداشت. که ایدئولوژی روشنفکران متأثر از اندیشه های جدید مبتنی بر 3 پایه مشروطیت - سکولاریسم و ناسیونالیسم بوده است.

ب - بازرگانان و پیشه وران و بعضی از روحانیون که دو گروه نخست در حمایت اقتصادی و اجتماعی از نهضت مشروطیت دفاع می کردند.

5- شرایط اجتماعی در دوران مشروطیت

به گفته محمد علی همایون کاتوزیان طبقات اجتماعی در دوران مشروطیت از هر گونه حقی مستقل از دولت بی بهره بودند که شکست برنامه های نوسازی عباس میرزا و اندیشه های ترقی خواهانه و اصلاحات اداری و سیاسی امیرکبیر و سپهسالار - اعضای امتیاز به بیگانگان - پائین آمدن سطح زندگی - حضور رقبا خارجی - مالیاتهای فزاینده - پیشی گرفتن رشد جمعیت بر محصول ناخالص داخلی و شرایط زندگی به شرح ذیل: که برگرفته از کتاب زندگی من عبدالله مستوفی که اذعان می کند ایران در عصر مشروطیت و جنبش تنباکو شاهد کاهش چشمگیر نفوس حتی از عصر صفویه - شیوع بیماری مهلک و همگیر - توالی قحطی ها - جنگهای پرتلفات داخلی و خارجی - کساف اقتصادی ناشی از نا امنی طرق کمبود نقدیند رایج - حکام ولایات که وابستگان شاه بودند به عنوان غارتگران دولتی و حکومت شاه در مورد ناصر به قول دکتر زرین کوب در کتاب روزگاران تجسم کامل تمام معایب یک استبداد شرقی محسوب می شد آخوندها شهر را به دو بخشی حیدری خانه و نعمتی خانه تقسیم کرده و به کشمکش در مراسم مذهبی پرداخته - آنچه بعدها در استتطاق میرزای رضای کرمانی قاتل ناصرالدین شاه و در کتاب تاریخ بی دروغ ظهیر الدوله داماد ناصرالدین شاه - مظالم و خیانتها و فجایع شاه و شاهزادگان، عصر ناصر است که عامه مردم در تحت حکومت آنها معروض انواع؟ و محروم از هر گونه اسباب ناامنی و رفاه قابل اعتماد بودند. که اقامه مراسم روضه خوانی و عزاداری و احساسات مذهبی را وسیله تسلی نفوس از مصائب جاری هر روز مسافت بست و بیست نشینی بخاطر عدم وجود مراجع تظلم خواهی وجود داشت - تعزیز و حدود شرعی به وسیله مجتهدان اجرا می شد مثل حجت الاسلام شفتی در اصفهان که با تکیه بر کلاه شرعی انسانها را خفه می کرد تا اموال و زمینهای مرغوب و زنان زیبا رو را تصاحب کند یا آقا محمد علی وحید بهبهانی در کرمانشاه - علم در مفهوم عادی به علوم شرعی منحصر می شد و عنوان علماء بر مجتهدان - مدرسان و طلاب منسوب به حوزه آنها اطلاق می شد - مجتهدان علماء و سادات در جامعه با نظر تکریم که ریاست عامه با آنها بود اعتقاد به فال - سحر - جادوگری - جن گیری مثل شیخعلی میرزا پسر فتحعلی شاه و حاکم ملایر و عاشق شدن به دختر شاه پریان که علما برای منافع آن را تأیید کرده اند تفریحات به قهوه خانه مسابقات پهلوانی تمرین تیراندازی و رفت و آمد به زورخانه و وضعیت سپاه به صورت عدم وجود فرماندهان لایق عدم آشنایی با فنون نظامی و رزمی - عدم وجود آذوقه و علوفه کافی و عدم نظم و کارایی و انضباط در سپاه، تجلی می کرد.

6- دیدگاه شیخ فضل الله نوری در جنبش مشروطیت

مخالفت هایی که امروزه با جمهوری - مطبوعه و جریده - تجدد و دار الشوراء (مجلس) و حریت (آزادی) می شود همان استدلالهایی است که شیخ که به زمانه ما اعاده حیثیت گشته و شهید مشروطیت نامیده شده نه ملک المتکلمین و صور اسرافیل) در مخالفت با مشروطیت بیان می داشت شیخ در کتاب حرمت مشروطیت تعطیل و کاهش مجلس روضه خوانی - ستهزای عقاید سنتی مسلمین - افتتاح مدرسه دخترانه - انتشار جراید متعدده و کتب مختلف غریبه - ایجاد کارخانه های به جای صرف مخرج حج و دیگر رسوم و سیر معموله بلاد کنر و در همین کتاب بنای اسلام را به درامر نیابت در امور سلطنت و نبوت فقرا (نایب الفقیه) که بدون و این دو احکام اسلام معطل خواهد ماند و می گوید فی الحقیقه سلطنت قوه اجرائیه احکام اسلام است شیخ قانون نویسی را ضلالت و بدعت و دخالت در شرع و جدایی دین از سیاست می داند - مرحوم فضل الله می گوید یکی از موارد ضلالت نام؟ مشروطیت و جهل قانون اساسی این است که افراد مملکت متساوی الحقوق باشند و می پرسد آیا میان آزاد بنده - ولی - پدر - پسر - زن و شوهر - غنی و فقیر - عالم و جاهل - شاک و متقین - مقلد و مجتهد - سید و عام - معسر و موسر - مسلم و کافر - کافر ذمی و حربی - مرتد خطری و ملی که بر فقی ماهر پوشیده نیست برابرند - وی در کتا تذکره الفافل و ارشاد الجاهل می نویسد قوام السلام به عبودیت است ندبه آزادی که احکام ان به تقریق و جمیع مختلفات است نه به مساوات و در مخالفت با اصل 18 قانون اساسی مشروطیت از آزادی قلم و آزادی مطبوعات گله می کند و اشاره می کند که جراید معلوم الحال و فرقه های ضاله و اشخاص ریاکار زیاد شده اند و فعالیت هایی را سامان می دهند که محل و مغایر با شرع انور است و در روزنامه شرح مقاصد خویش می آورد آن همه کتبه ها زنده باد مساوات - برادری و برابری می خواستید قرآن مرحوم شیخ فضل الله واقعه بزرگ و از نشانه های آخر الزمان می داند و مشروطه طلبان را یورش برندگان به سلطان اسلام می داند.

7- نتیجه گیری:

در میان روحانیت در نجف اشرف آخوند خراسانی - میرزا حسن خلیلی و میرزا عبدالله مازندرانی در پی مشروطه بوده و علامه نائینی کتاب تنبیه المله و تنذیه الامه را می نگاشت که به واقع رهبری را در دست گرفته بودند در طرف دیگر سید کاظم یزیدی و شاگردانش چون شیخ به مخالفت با مشروطه برخاسته که ره بد، جایی نبردند نوشته و تلاشهای ملک خان ارمنی - آقاخان کرمانی - طالبوف. فتحعلی آخوند زاده و سیاحتنامه ابراهیم نیک را نباید از منظر دور داشت بهرحال نگارنده ها چون جلال آل احمد بردار رفتن شیخ را چون استیلائی انگلیسی دانسته و معتقد به رفتاری که بر علیه ژرژاک دانتون و یارانش که به اتهامات واهی چون تجدید نظر طلبی - مماشات در اهداف انقلاب توسط روبسپیر روز محاکمه و همان روز به کیوتین سپرده شده اند نه ملتزم به تطهیر شیخ

براي منافع زمانه و نه سکوت پارک اتابک بلکه باورمند به آزادي اندیشه و عقیده و اعتقاد به همانگونه که در اعلامیه جهاني حقوق بشر آمده مي باشيم بلکه شايد حقايق تاريخي به گونه اي نگاشته نشود که صاحبان قدرت مي خواهند.

÷

فهرست بعضی از منابع:

- 1- مهدي – ملک زاده. تاريخ انقلاب مشروطيت نشر ابن سينا 1332
- 2- ترکمان – محمد. مجموعه اعلاميه ها. مکتوبات و رسائل و نطق هاي شيخ فضل الله نوري نشر رسا 1362
- 3- تذکره الفاضل و ارشاد الجاهل نشر بي تا 1326 هجري قمری – تالیف شيخ فضل الله نوري
- 4- نوري – شيخ فضل الله. رساله حرمت مشروطيت بي تا 1326
- 5- دکتر زرین کوب – غلامحسین. روزگاران – نشر امیرکبیر 1380
- 6- ظهیر الدوله – تاريخ بی دروغ
- 7- فلسفي – نصر الله. زندگي شاه عباس اول – جلد سوم
- 8- منتشر الدوله – کتاب قانون
- 9- کسروي – احمد. تاريخ مشروطيت
- 10- ناظم الاسلام کرمانی – تاريخ بيداري ايرانيان دو جلد
- 11- روزنامه شرح مقاصد شيخ فضل الله نوري

+++++

بر گرفته از: <http://www.akunews.org/Articles/print.asp?ID=43>